

Af Rasmus Rask Jepsen

OM VEGANISMENS APPEL OG POLITISKE POTENTIALIALE

– en ny ideologis udbredelse

Veganisme er på kort tid gået fra at være en nærmest ukendt underkategori af vegetarisme til at være et massefænomen. Men hvad er veganisme? Hvorfor appellerer den veganske ideologi i dag til så mange unge mennesker? Og hvilket potentiale har veganisme som politisk projekt? I denne artikel adresseres disse spørgsmål via en analyse af den veganske praksis, som den kommer til udtryk i veganske facebookgrupper. Analysens teoriramme er den psykoanalytisk inspirerede ideologikritik, som kendes fra blandt andre den slovenske filosof, Slavoj Žižek. Inden vi går i gang med selve analysen, startes imidlertid med en lille introduktion til, hvad veganisme er, og hvordan det startede.

Idéen om at undlade at spise kød kan spores til indiske og østlige middelhavssamfund helt tilbage i antikken. Vegetarbegrebet bruges første gang af den græske filosof og matematiker Pythagoras omkring 500 år f.Kr. Pythagoras agiterede for godhjertethed over for alle racer, mennesker såvel som dyr. I Vesten har den kødløse livsstil imidlertid været bemærkelsesværdigt fraværende i præ-moderne samfund, bortset fra nogle få tilfælde af sundhedsmani eller ekstrem religion. Eksempelvis "The Ephrata Cloister", en religiøs sekt stiftet i 1732, Pennsylvania, advokerede for vegetarianisme sammen med cølibat (Suddath 2008).

Det engelske ord, "vegan", introduceredes første gang i 1944 af englænderen, Donald Watson, som et begreb der refererer til dem, som udover at være vegetarer heller ikke spiser æg og mejeriprodukter (Watson 1944). Veganisme defineres senere, i 1949

af Leslie J. Cross som: "Princippet om dyrenes frigørelse fra at blive udnyttet af mennesket" (The Vegan Society; egen oversættelse). Veganisme praktiseres i dag typisk ved et fravalg af ikke kun kød, æg og mejeriprodukter, men alle varer, som involverer dyr i produktionen. Det gælder eksempelvis også honning, der som bekendt laves af bier, slik, der får sin farve fra lus, og vin som filtreres igennem proteiner (fx gelatine), der stammer fra dyr. Det kræver derfor en forholdsvis stor indsigt i produktionsmetoder og/eller gode evner til at læse varedeklarationer at være veganer i dag.

Fundamentet for veganismens eksistens kan i det hele taget siges at hvile på tilgængeligheden af viden om industrielle produktionsmetoder. "The Vegan News" fra 1944, hvor Watson første gang lancerer det veganske begreb, begynder på følgende måde:

"De nyere artikler og breve i 'The Vegetarian Messenger' om spørgsmålet vedrørende brug af mælkeprodukter har afsløret et meget stærkt bevismateriale, der viser, at produktionen af disse fødevarer involverer en meget ondskabsfuld udnyttelse og slagting af højt sansende liv. Undskyldningen om, at det ikke er nødvendigt at slå ihjel for at skaffe sig mælkeprodukter, er uholdbar for dem, som har viden om det animalske landbrugs metoder og om den konkurrence, som selv humanitære landmænd står over for, hvis de vil beholde deres arbejde" (Watson 1944; egen oversættelse).

Veganismen er således fra sin begyndelse et produkt af viden om det industrielle landbrugs metoder og en aktiv moralsk stillingtagen hertil. Som det moderne, refleksive fænomen veganisme er, adskiller det sig i høj grad fra præ-moderne asketisk-religiøse afvisninger af at spise kød. Alligevel er det min påstand, at veganismen kan have nogle lighedstræk med en religiøst motiveret forståelse af selvet. Veganisme er et produkt af moderne refleksivitet, et moralsk og rationelt begrundet valg, men også et projekt, i hvilket det veganske subjekt typisk har en passioneret tilknytning. Denne pointe vender jeg tilbage til nedenfor, hvor jeg, med hjælp fra den franske psykoanalytiker Jacques Lacan og især hans begreb om mer-nydelse, analyserer, hvilken appel den veganske ideologi har for samtidens individer.

I dag findes der tre typiske måder, hvorpå folk begrundes deres veganske levevis, som vedrører henholdsvis dyrevelfærd, klima og sundhed. Den første er den mest frekvente, den sidste er den mindst frekvente. Bare lige for at gøre det klart, er min analyse af veganisme i det følgende *ikke* en moralfilosofisk undersøgelse af, hvorvidt veganisme er et efterstræbelsesværdigt normativt ideal. Jeg mener, at der er gode og overbevisende grunde til at arbejde for en strukturel omlægning af landbruget til plantebaseret kost i stedet for at holde dyr. Det er imidlertid ikke derfor, jeg undersøger veganisme. Det gør jeg primært på grund af fænomenets sociologiske og samtidsdiagnostiske potentiale. Her er det ikke moralske idealer, men snarere forholdet mellem moral og nydelse, der har interesse.

En stor andel af veganere består i dag af unge mennesker, som har fået kendskab til veganismen gennem internet og sociale medier (Marsh 2016). I analysen trækker jeg derfor primært på empiri i form af aktivitet fra veganske facebookgrupper. De tre største danske veganske facebookgrupper er ”((VEGANSK))) Mad” (30.000 medlemmer), ”Veganere og vegetarer” (17.000 medlemmer) og ”Vegansk livsfilosofi” (7.500 medlemmer). Nedenfor henvises til opslag fra både den første og den sidste gruppe. Den første har et snævert fokus på mad, dvs. brugerne deler opskrifter, indkøbsmuligheder eller – som det oftest er tilfældet – simpelthen bare billeder af vegansk mad. Den sidste (”Vegansk livsfilosofi”) er en gruppe, hvor der for eksempel diskuteres problemer med, implikationer af og grunde til at leve vegansk.

Denne artikel består af tre dele. I den første del diskuterer jeg baggrunden for veganismens nylige udbredelse. Min påstand er, at produktionen og delingen af veganske billeder, som samtidens individer kan spejle sig i og identificere sig med, har spillet en afgørende rolle.

Den anden del af artiklen er en mere nærgående analyse af den veganske ideologi, dvs. hvordan den er struktureret og hvilke typer af (selv)billeder, den producerer. Mange af indlæggene på de veganske facebookgrupper er, som vi skal se, præget af en selvforståelse, hvor den veganske mad og levevis tildeles en ophøjet status af fetichistisk karakter. I analysen går jeg derfor også ideologikritisk til værks for at bryde op i den ofte simple måde,

hvorpå virkeligheden repræsenteres af den veganske ideologi.

Den tredje og sidste del af artiklen omhandler veganismens politiske aspekt. I denne del argumenterer jeg for, at veganeren agerer politisk på en måde, som er paradigmatisk for den tid, vi lever i. Veganere tager aktivt stilling til moralske spørgsmål om dyrevelfærd og klima, men de gør det mestendels på en individualistisk og privatiseret måde gennem forbruget. Kapitlet rundes af med en diskussion af veganismens politiske potentiale i en senkapitalistisk *setting*, hvor forbruget synes at spille en afgørende rolle i de klimaproblemer, vi står over for i dag.

UDBREDELSEN I VESTEN

Veganisme har eksisteret som en slags kulturel modbevægelse op igennem den sidste halvdel af det 20. århundrede. I modsætning til vegetarianisme, bliver veganisme imidlertid først for alvor udbredt i vesten i 2010'erne. Der findes kun meget få data, som sporer udviklingen i andelen af veganere i befolkningen, men der er alligevel en række tegn på, at fænomenet spredes som en trend i tiden, og at trenden starter i nærværende årti. Artiklen om veganisme på den engelske *Wikipedia* blev for eksempel vist 73.000 gange i august måned 2009, men 145.000 gange i august måned 2013⁹. I engelsksprogede medier, blev begrebet om det veganske måske især udbredt december 2013, da to af tidens allerstørste musikikoner i USA, Beyoncé og Jay Z, foretager det, de kalder en 22 dages "vegansk renselse" [vegan cleanse] (Tancock 2015).

I Tyskland er der gået fra at være cirka 20.000 veganere i 1997 til cirka 900.000 i dag (Sonne 2017). Tyskland var også landet, hvor det første veganske supermarked, "Veganz", åbnede i 2011 med sloganet "Wir Lieben Leben [Vi elsker livet]". Kæden har siden da spredt sig til flere lande på det europæiske kontinent og i Storbritannien (Molloy 2013). Restauranter og supermarkeder i Vesten synes i det hele taget i stigende grad at udbyde veganske alternativer til kød og mælkeprodukter. I 2016 åbnede sågar den første "veganske slagter", Herbivorous Butcher, som sælger kødefterlignende produkter, i Minneapolis, USA.

Også i Danmark er der på kort tid sket en stigning i efterspørgslen af veganske varer (Rasmussen 2016) samt et fald i forbruget af kød (Heeger 2016). Den danske supermarkeds kæde, Meny, har for eksempel for ganske nylig (24. marts 2017) indført det, de kal-

der et "kødfrit univers" i deres butikker, bestående af veganske færdigretter såsom "grøntsagsdeller, lasagne og pastapesto med 'fake kylling'", for at imødekomme den veganske efterspørgsel (Hansson 2017). Det seneste år (fra maj 2016 til maj 2017), er antallet af medlemmer i facebookgruppen "((VEGANISK)) Mad" gået fra under 17.000 til over 30.000. Kort sagt er veganisme altså i 2010'erne gået fra at være et marginalt til at være et udbredt fænomen. Men hvorfor det? Og hvorfor nu?

Efter moderniseringen af fødevarerproduktion er det de færreste mennesker i den vestlige verden, der er nødsaget til at spise kød af eksempelvis økonomiske eller geografiske årsager. Med opløsningen af traditionelle adfærdsmønstre (heriblandt spisevaner) som følge af modernitetens refleksivitet er det at spise kød derfor også i stigende grad noget, der opfattes som et *valg*, der kræver moralsk stillingtagen.

Veganismen er, som allerede nævnt, født ud af en *viden* om måden, hvorpå animalsk landbrug foregår. Udbredelsen af veganismen kan derfor forklares ud fra det faktum, at denne viden er blevet lettere tilgængelig og mere udbredt, eksempelvis via internettet og sociale medier (Joy og Tuider 2016: vi; Véron 2016). I maj 2016 havde *The Guardian* en artikel om veganisme med netop denne vinkel. En af de interviewede til artiklen siger eksempelvis:

"Mig og mine veganske venner har meget kontakt gennem Facebook. Jeg er i utallige veganske grupper og får opdateringer om kommende begivenheder såsom veganske madmarkeder og protester. Jeg bruger disse grupper til at stille spørgsmål og diskutere idéer med ligesindede veganere. Jeg ser også ret mange veganske YouTube'ere, som er meget inspirerende" (Marsh 2016; egen oversættelse).

En anden siger: "Flere unge mennesker går ind i det [veganisme, red.] (især på omkring min alder), fordi dets synlighed er steget på sociale medier, især på Instagram. Unge mennesker kan lide at have kontrol over noget, og hvad du spiser er en ting, du kan have kontrol over" (Marsh 2016; egen oversættelse). Foruden veganske facebookgrupper, hjemmesider, blogs, Instagram-brugere og YouTube'ere er der også mange veganere, der nævner dokumentarfilm som det, der fik dem til at ændre livsstil. Heriblandt nævnes "Terra", "Cowspiracy", "Mission blue", "Food choices", "Forks over knives", "Foodmat-

ters”, “GMO OMG” og ”How to change the world”, som alle er tilgængelige på streamingtjenesten *Netflix*.

Disse dokumentarer har sammen med brugere på sociale medier produceret tilgængelig viden om den uforvarselige behandling af dyr i animalsk landbrug og om kødindustriens negative indflydelse på klimaet. Billede 1 nedenfor er et klassisk eksempel på vidensdeling via en af facebookgrupperne. I dokumentarerne ovenfor nævnes ofte ”The worldwatch report” fra 2009, som angiver animalsk landbrug som hovedårsagen bag klodens klimaforandringer. Derudover eksisterer der også et utal af bloggere, Instagram-brugere, YouTube’ere og lignende, som producerer den positive viden om gode råd, opskrifter og ikke mindst billeder af lækkert vegansk mad, hvilket har inspireret mange til at vælge at leve vegansk.

Billede 1

Der er noget interessant ved, at det fortrinsvis er viden produceret som billeder og på billedmedier, veganerne benytter sig af og henviser til. Det gælder de mange billeder af veganske måltider (og af personer som spiser måltiderne) på *Facebook*, *Instagram* og *YouTube*, men det gælder også de ovenfor nævnte veganske dokumentarer, som producerer billeder af dyrene, der lider under industrielle produktionsforhold, billeder af statistik på hvor meget metangas køer udleder, billeder af sympatiske personer, der fortæller os, at veganisme er det eneste rigtige for dem *etc.* Det virker umiddelbart utænkeligt, at udbredelsen af veganismen det seneste årti skulle kunne være sket udelukkende ved ordets magt gennem skrevne medier. Billedet skaber noget, som individer kan spejle sig i og identificere sig med. Ifølge Todd McGowan er der grundlæggende forskel i måden, hvorpå der skabes repræsentation via henholdsvis symboler (ord) og billeder.

Symboler står i stedet for sit subjekt og efterlader altid noget ikke-symboliseret. Billedet derimod præsenterer sig øjeblikkeligt som en helhed uden mangel (om end fraværet af mangel kun er tilsyneladende). Ord har det derfor med at afstedkomme mistro og spørgsmål, mens billedet producerer tro og hengivenhed (McGowan 2004: 65).

I forlængelse heraf virker det oplagt at fremsætte den ukontroversielle påstand, at der i vores tid er sket en transformation i de medier, vi benytter os af, mod stadigt større brug af billeder. Dette skifte i hvilke medier, der har den største vigtighed, skiftet fra ord til billede, svarer i lacanianske termer til et skifte fra symbolsk til imaginær orden. Tale-måden, ”Jeg tror det ikke, før jeg ser det”, synes at være symptomatisk for vores tid. Vores tilbøjelighed til at tro på billedets sandhed efterlader os mere modtagelige over for ideologisk interpellation – herunder selvfølgelig af den veganske ideologi. Denne pointe vender vi tilbage til om lidt. Før vi kommer nærmere ind på, hvilket virkelighedsbillede der kendetegner det veganske, er det en fordel at overveje, hvad det er for en kødspisende kultur, veganismen udspringer fra og tager afstand til.

Selvom produktionen af veganske billeder og udbuddet af viden om dyrelandbrugets metoder er større end nogensinde før, er det ikke nødvendigvis tilstrækkeligt til at få os til at ændre adfærd. I en analyse af kynisme har Žižek (og sin læsning af Marx) påpeget, at der ofte er forskel på viden og praksis: Dvs. hvad vi *ved*, og hvad vi *gør* (Žižek 2010: 67-73). Det gælder selvfølgelig også i vores kulturelle forhold til mad. De fleste af os tager for eksempel gladelig kød med hjem fra køledisken, men vi vil helst ikke mindes om, hvilken proces der er gået forud for,

at kødet er havnet der. Grise står eksempelvis tætpakkede i stalde for at blive fedet op og til sidst slagtet udelukkende for vores konsumfornøjelse.

Den kødspisende kultur er i høj grad kynisk. For at være i stand til at spise så meget kød, som vi gør, er vi nødt til i en vis forstand at ”glemme” den viden, vi har. Denne gestus er mulig gennem en fetichistisk fornægtelse: ”Jeg ved det, men jeg lader som om, jeg ikke ved det”. Vi *ved* i vid udstrækning godt, at dyrene lider, før de bliver til den mad, vi spiser. Men i vores praksis, lader vi alligevel som om, vi ikke ved det. Vi *ved* i vid udstrækning godt, at det er dårligt for klimaet at spise oksekød, men ikke desto mindre nyder vi at spise en god bøf. Derfor er det altså ikke tilstrækkeligt at forklare udbredelsen af veganisme ved at henvise til viden og den øgede tilgængelighed af viden. Vi har egentlig længe vidst, at der er noget forkert ved den måde, hvorpå industrielt landbrug behandler dyr i fødevarerproduktion. Problemet er ikke, at vi ikke er i besiddelse af den nødvendige viden, men derimod at vi ikke tager ansvaret for denne viden.

Det, som er afgørende for udbredelsen af veganismen, er altså ikke bare, at den relevante viden præsenteres for os, men derimod at samtidens subjekter føler sig kaldte til at efterleve det veganske forbud, dvs. at de kan genkende sig selv i repræsentationen af billedet på, hvem eller hvad en veganer er. Veganismens interpellation af subjektet er i mange tilfælde succesfuld, fordi den appellerer til mange i en tid, hvor noget synes at være galt i måden, hvorpå vi forbruger. Det postmoderne individ er kendetegnet ved at føle sig skyldig uden helt at vide hvorfor (Žižek 2008: 406-409). Veganismen tilbyder subjektet et meget konkret billede på, hvad der er galt, og hvordan du som individ kan gøre noget ved det. Midt i en tid, hvor mening er flydende, og hvor tvivl synes at være normalen, giver veganismen subjektets begær en retning og derfor også en følelse af mening i tilværelsen.

Modsat kynikeren, som har et distanceret forhold til, hvad han spiser, er veganeren i en position, hvor hun kan stå inde for alt, hvad hun køber og spiser. Det kan hun, fordi hun interPELLERES af den veganske Anden, dvs. en af de mange veganske bloggere, Instagram-brugere eller YouTube`ere, som fortæller hende, at ”*Dette* er, hvad der kræves af dig”, ”*Dette* er, hvad du bør spise”, ”*Sådan* kan du gøre noget godt for klimaet” osv. Veganisme er ikke blot endnu et kostregime blandt de mange kostregimer, der ek-

sisterer i dag, som involverer en omfattende regulering af, hvad man (ikke) må spise. Det er også en modreaktion på en tendens i tiden, som forholder sig kynisk og postpolitisk til spørgsmål om forbrug, dyrevelfærd og klima.

Resultatet af veganismens succesfulde interpellation af det postmoderne individ er en underkastelse af den veganske Lov. Subjektet giver afkald på friheden til selv at vælge, hvad hun vil spise. Til gengæld får hun en identitet, en samvittighed rensset for skyld og ikke mindst lov til at nyde. Hvis tvivl og usikkerhed er ”normalen” i et reflektivt postmoderne samfund, hvor vi aldrig er helt sikre på, at vi forvalter vores individuelle frihed på den rigtige måde, så er det veganske subjekt ”sat fri” til at nyde sig selv og sin mad, netop fordi hun har givet afkald på friheden (til at vælge selv). Veganisme udgør på den måde et paradigmatiske eksempel på, hvordan man ved at give afkald på nydelse ikke desto mindre får del i nydelse. Det veganske forbud mod at nyde animalske varer er det, som muliggør denne mer-nydelse. Herved er vi ved at nærme os svaret på, hvad det er, der får så mange unge mennesker i dag til frivilligt at foretage en omfattende regulering af deres adfærd, så den er i overensstemmelse med vegansk levevis. Inden vi går nærmere ind i en analyse af den særligt veganske appel, er det dog nødvendigt med en kort indføring i teoretisk psykoanalyse og Žižeks samtidsdiagnostiske beskrivelse af overgangen fra forbudssamfundet til nydelsessamfundet.

I psykoanalysen, som den udlægges af Jacques Lacan, er forholdet mellem forbud og nydelse essentielt for at forstå sociale strukturer. Loven og dens forbud er det, som muliggør samfundet som sådan ved at kræve af sine subjekter, at de ofrer deres nydelse til fordel for arbejdet, for offentligheden, for fremskridtet. I psykoanalysen er det traditionelt set faderen i hjemmet, der med sit ”Nej!” stifter Lovens forbud og derved introducerer en symbolsk orden. Loven skaber forskelle og meningsfuldhed i en forskelsløs og meningsløs væren. Den etablerer, hvad der er rigtigt og forkert, hvad der er tilladt og forbudt.

Men i dag (især efter oprøret i 68’) er der sket en opløsning af den traditionelle faderlige autoritetsfigur og dermed også af menneskets forhold til nydelse. I det traditionelle samfund, forbudssamfundet, internaliserede og identificerede mennesket sig med Lovens faderlige forbud, hvorfor nydelsen kun var tilgængelig i patologiske former, hvor man følte sig

skyldig. Problemet i dag er det modsatte, hævder Žižek. I nutidens nydelsessamfund føler man sig ikke længere skyldig over at nyde, man føler sig derimod skyldig over *ikke* at nyde. Den herskende ideologi er ikke længere den patriarkalske, som forbyder os at nyde, men snarere den hedonistiske, som befaler os at nyde (Žižek 2011: 50). Det, som kendetegnede den patriarkalske ideologi var, at den krævede disciplin, kontrol og begrænsning af nydelse: ”Hænderne over dynen! Spis dine grøntsager! Lav dine lektier!” kunne børn eksempelvis høre deres fædre sige. I dag derimod ville det ikke være usandsynligt, at en fader henvender sig til sin søn for at sikre sig, at han nyder: ”Var det sjovt i skolen i dag? Legede du med vennerne? Smagte madpakken godt?”.

At efterleve dette nydelsens påbud er ikke så nemt, som man måske skulle tro, for hvornår kan vi egentlig nogensinde med ro i stemmen fortælle os selv, at vi har gjort vores pligt, moret os og husket at nyde på tilstrækkelig vis? Nydelse har det med at være noget, der mangler; noget, vi har mistet; eller noget, der fordufter i det øjeblik, vi rækker ud efter det. Uanset hvor hårdt vi anstrenger os, kan vi altid nyde lidt bedre og lidt mere. Imperativet om at nyde er derfor det, som tyranniserer samtidens individer, og efterlader dem i en følelse af fortvivlelse og skyld.

DEN VEGANSKE MER-NYDELSE

Dermed er vi nu bedre i stand til at forstå, hvad det er veganismen tilbyder sit subjekt. I en tid, hvor alt er tilladt, fordi det traditionelle patriarkalske forbud ikke længere eksisterer, er vi nødt til at skabe nye individuelle forbud for os selv. Det er netop, hvad veganismen hjælper os med. Den veganske Lov sætter et skel; mellem rigtigt og forkert; mellem vegansk og animalsk; mellem rent og urent.

Den originale tekst af Watson, ”The Vegan News”, som udgør fundamentet for veganismen, har, som allerede nævnt, gode og rationelle argumenter for at undlade at spise kød og mælkeprodukter. Men af denne tekst kan man også læse, hvordan veganismen skaber en ideologisk skelnen mellem på den ene side veganske fødevarer i form af ”rene salater, frugter, nødder og fuldkorn” og på den anden side den animalske mad, som fører til ”ondskabsfulde og beskidte sygdomme” (Watson 1944; egen oversættelse). Det interessante her er selvfølgelig modstillingen mellem det rene på den ene side og det urene eller beskidte på den anden. Her er det ikke svært at se pa-

rallellen til det religiøse. Kapitel 11 i 3. Mosebog slutter eksempelvis: ”Det er loven om dyr [...] til skel mellem det urene og det rene, mellem de dyr, der må spises, og dem, der ikke må spises” (vers 46-47). Det, at det anses som værende ikke bare forkert, men *beskidt* at spise kød, fortæller os, at der er en ideologisk mer-nydelse på spil. Loven, som sætter en skelnen, er ikke bare begrundet med ren moral, men også plettet med mer-nydelse.

Lovens forbud konstituerer mer-nydelse på to måder. Den første angår det, som Loven forbyder. For praktiserende veganere er det at spise kød ikke blot et nøgternt fravalg, men også noget der vækker stor væmmelse, afsky og forargelse. Det er som om, animalske fødevarer konstitueres som urene af veganismen på samme måde som eksempelvis svinekød gøres det af Herren i *Bibelen*: ”Deres kød må I ikke spise, og ved ådslerne af dem må I ikke røre; de skal være eder urene” (3. Mosebog, kapitel 11, vers 8).

Den anden form for mer-nydelse angår det, som Loven tillader. De fødevarer, som befinder sig på den rigtige side af den veganske Lov, kan få en karakter af fetichobjekter med en ophøjet, nærmest hellig status. Veganeren får mer-nydelse ud af den mad, som spises, *fordi den er vegansk*. Hvad der normalvis bare er en grøntsag med en vis smag og en vis sammensætning af næringsstoffer, kan give anledning til en mer-nydelse, fordi den indgår som en del af en vegansk kost.

Tager man et kig i facebookgruppen ”(((VE-GANSK))) Mad”, er det ikke svært at få øje på denne veganske mer-nydelse. I bilag 1 nedenfor er udvalgt fire typiske eksempler på, hvordan denne facebookgruppe anvendes. Brugerne laver opslag, hvor de:

- 1) spørger hvor man kan købe veganske varer (billede A), hvilke der smager godt og hvordan de skal tilberedes
- 2) vejleder i selvsamme (billede B)
- 3) ”flasher” deres glæde ved at købe (billede C), tilberede (billede D) og spise vegansk mad (billede B).

Den sidste af de tre typer opslag er den klart mest hyppige, og det er typisk også denne slags opslag, som får flest reaktioner i form af kommentarer og *likes* – især når der deles et billede af noget vegansk mad, som ser særligt lækkert ud (i lighed med billede D fx).

Hvordan skal vi forstå det forhold, at så mange

mennesker bruger tid på at tage billeder af deres veganske mad og poster det på internettet, så andre mennesker, som de ikke kender, kan få det at se? Måske skal denne aktivitet tolkes som en måde, hvorpå man kan *bekende* sin nydelse til den store Anden. Ifølge Michel Foucault er bekendelse i sin moderne betydning en måde, hvorpå subjektet producerer en diskurs om sig selv, som dermed også kan have effekter på subjektet selv. Den katolske bekendelse er for eksempel, pointerer Foucault, en magt-mekanisme, som gør det muligt at regulere den troendes nydelse (Foucault 1980: 215-216).

I et forbudssamfund, hvor nydelsen er forbudt, er det ikke ualmindeligt, at der eksisterer religiøse ritualer, som gør det muligt at bekende sine synder, købe aflad eller på anden måde opnå en form for renselse. Vi kender det eksempelvis fra skriftemålet i den katolske kristendom ("Fader, jeg har syndet") eller fra Fadervor-bønnen ("Forlad os vor synd"). I dag, hvor nydelse ikke er forbudt, men påbudt, er det ikke vores synder, men derimod vores *nydelse* som vi bekender til hinanden. Er det ikke påfaldende, hvor ofte vi fortæller hinanden, at vi nyder? Hvis vi for eksempel tager på et ølsmagningskursus, på ferie til Paris eller ud og spise på en god restaurant, er det nærmest utænkeligt, at vi ikke fortæller nogen om det. Det er, som om vi konstant fortæller hinanden: "Jeg har husket at nyde" – og ofte igennem sociale medier.

For veganeren, som er på *Facebook*, fungerer facebookgruppen på den måde som den abstrakte Anden eller usynlige fader, som subjektet kan bekende sig til. Der er tale om en slags bekendelse til den Anden, og muligvis også en eksternalisering af individuelle følelser som gør det muligt at nyde igennem den Anden. Hvis veganeren kan tilberede noget vegansk mad, så det ser lækkert ud, tage et billede af det, poste det på gruppen og skrive hvor dejligt det smager, så har hun opnået en slags objektiv vished for sin nydelse. Det fremgår jo rent faktisk, objektivt set, på *Facebook*, at hun nyder, så derfor behøver hun ikke bekymre sig om, hvordan hun subjektivt føler og oplever situationen. På den måde parkeres eller glemmes den subjektive tvivl.

I en diagnostisk optik er veganerens subjektivitet struktureret som perversion. "Perversion" skal her ikke forstås, som det gøres i daglig tale, men derimod i den tekniske betydning af at være instrument for den Anden (Fink 1999: 180-181). Veganeren fuldbyrder den veganske Lov og gør noget godt for den Anden (dyrene, klimaet, sundheden). Veganeren

får effektivt del i nydelsen *igennem* den Anden, fordi hendes begær ikke er modstridende, men sammenfaldende med Loven. Subjektet *vælger* den veganske Anden, som fortæller hende præcis, hvad hun skal gøre. Veganeren er i en position, hvor hun har (gen)fundet den helt rigtige levevis, fordi den veganske væren og den veganske måde at forbruge på ophøjes som værende lige præcis, hvad vi står og mangler for at indrette vores samfund på den helt rigtige måde. Det ses af de skriftlige kommentarer, som postedes sammen med både billede B, C og D (bilag 1), at de veganske fødevarer har en fetichistisk, nærmest tryllebindende virkning på subjektet.

Modsat mange andre lykkes veganeren effektivt med at bortviske den tvivl, som kendetegner det postmoderne, og leve op til imperativet om at nyde, fordi hendes begær er identisk med den veganske Lov, hverken mere eller mindre. I modsætning til dem, som forsøger at række ud til nydelsen af den direkte vej, giver veganeren afkald på nydelse i form af animalske produkter og får til gengæld lov til at nyde et ophøjet billede af sig selv som en type person, der gør noget godt for dyrene, for klimaet og for sin egen sundhed. Veganeren lykkes med at nyde, netop fordi hun giver afkald på nydelse.

Men samtidig med at den veganske ideologi organiserer nydelse, fastfryser den også subjektets begær og verdensbillede. Inden vi går videre til den tredje og sidste del af kapitlet, som omhandler veganismens politiske aspekt, skal vi se lidt nærmere på, hvad det er for nogle billeder denne veganske fantasi producerer. Hvor mange kødspisere måske har ambivalente følelser med deres konsumforhold, fordi de på den ene side ikke ønsker at bidrage til dyremishandling og miljøproblemer, men omvendt heller ikke vil give slip på at nyde smagen af kød, så er veganerens følelsesbindinger, både mere simple og konsistente. De kommer til udtryk som en kærlighed til dyre- og naturverdenen og et tilsvarende had til industrialismen, som ødelægger naturen.

De fleste bliver veganere først og fremmest af hensyn til dyrene. At det er lige præcis dyreverdenen, der ophøjes til kærlighedsobjekt, er måske ikke tilfældigt, eftersom den passer på idéen om det autentiske. Modsat mennesket er dyr ikke indskrevet i den sproglige verden, og derfor fremtræder de for os som ikke-fremmedgjorte væsener, der lever det simple, ukomplicerede liv, som vi selv længes efter. Er fascinationen af en kat for eksempel ikke fascinationen af dens enormt afslappede og dovne væren?

Katte laver som bekendt ikke andet end at hvile og spise. Vores kærlighed til katten er i denne optik en slags længsel efter en væren uden stress og jag og en længsel efter en ikke-fremmedgjort, autentisk væren. Når det industrielle landbrug låser dyr inde i båse i stalde, slagter dem osv., bliver det derfor et meget konkret billede på, hvad der er galt med vores samfund.

Billede 2 nedenunder har været coverbillede i både facebookgruppen ”(((VEGANSK))) Mad” og ”Vegansk livsfilosofi”. Dvs. det er det første, man ser, når man klikker sig ind på gruppen. Det er et udmærket billede på veganerens fantasi om en autentisk, naturlig, fredfyldt verden, hvor dyr og mennesker lever i harmoni med hinanden.

Billede 2

Billedet viser os fantasien om, hvordan verden kunne have set ud, havde det ikke været for udviklingen af industrisamfundet og menneskets ødelæggelse af naturen. Alle arter ligger her side om side. Mennesket er blot et dyr blandt andre dyr, og der eksisterer ingen rangordning, intet hierarki. Det sovende lille barn, som er det eneste menneske, vi kan se, er vel nok billedet på uskyld *par excellence*. Det, at han ikke har noget tøj på, bringer associationer til Edens have før syndefaldet – før det hele gik galt. Selv dyrene synes at være ”unger”, hvilket understøtter idéen om at vende tilbage til den spæde begyndelse, hvor den tabte nydelse kan genfindes. Dette veganske narrativ

har det tilfælles med syndefaldsmyten, at den er en fortælling om, hvordan vi har mistet noget, som vi aldrig har været i besiddelse af. Den naturlige, harmoniske og autentiske nydelse, som findes i en verden uden konflikt, får kun sin væren som noget, ”vi engang har haft”. Den komplette nydelse fremtræder med andre ord altid allerede *som tabt* (Žižek 1993: 204-204). Hvis den veganske bevægelse skal have et progressivt politisk potentiale, må den altså fravriste sig denne nostalgiske fantasi. Nostalgi er ofte en kilde til stærke følelser, men ikke til genuin politisk forandring. Det er ikke muligt at vende tilbage til en før-industrialistisk samfundsindretning, hvor dyr og mennesker lever i perfekt harmoni, ligesom det ikke er muligt at vende tilbage til Edens have, før Adam og Eva spiste af kundskabens træ.

I tredje og sidste del vil jeg analysere veganisme som et eksempel på, hvad der kendetegner vores forståelse af politik og moral i dag. Denne analyse munder ud i en diskussion af veganismens politiske potentiale i forhold til primært den klimaproblematik, vi står overfor i dag. Hensynet til klimaet nævnes af mange veganere som deres begrundelse for at leve, som de gør.

NYDELSENS POLITIK ELLER POLITIKKENS NYDELSE?

Politik handler traditionelt set om forholdet mellem borger og stat. Et ofte diskuteret spørgsmål er således, hvad der kræves for at være en god (med)borger. I det klassiske republikanske medborgerskabsideal finder vi et svar på dette, nemlig idéen om: ”den gode, aktive borger, der sammen med andre deltager i politik og

samfundsliv, er i stand til at styre sig selv og gøre en indsats for fællesskabets bedste” (Mouritsen 2015: 23). For at vi kan leve sammen, er borgeren nødt til at give afkald på visse nydelser, arbejde og gøre sin pligt. Som nævnt ovenfor, er der imidlertid sket en transformation i vores opfattelse af pligt. Tidligere opfattedes pligt, som noget der krævede selvopofrelse for en større sag (Gud, staten, det politiske fællesskab). I dag derimod forstås pligt som pligten til at nyde, have det godt med sig selv osv.

I litteraturen om det politiske medborgerskab, taler man derfor om, at der er sket en *tilbagetrækning* fra den offentlige sfære i slutningen af det forrige århundrede (Putnam 2000; Kivisto og Faist 2007). Vi engagerer os ikke i politik i det offentlige rum på samme måde, som vi engang gjorde det. Neokonservative forfattere beskriver denne udvikling ved, at der er sket et *moralsk forfald* – ofte forklaret med at statens velfærdsprogrammer har været for sløsedede og ikke autoritære nok (Mead 1986; Murray 1984). Med overgangen fra forbudssamfund til nydelsessamfund er der rigtignok sket en forandring i vores forhold til autoriteter (McGowan 2004: 41-57). Der er dog ikke meget, der tyder på, at vi er mindre moralsk anlagte i dag i forhold til tidligere. Til gengæld kan man se tegn på, at der er sket en forandring i vores forståelse af moral.

Politologen Robert Bellah og hans kollegaer undersøgte i 1985 i en række af interviews af amerikanske borgere fra middelklassen, hvordan folk forklarede deres politiske deltagelse i diverse offentlige organisationer:

”Snarere end at anføre, at de var involverede på grund af en følelse af forpligtelse, fx religiøst eller politisk afledt, forklarede de i stedet deres politiske deltagelse som aktiviteter, der *fik dem til at føle sig godt tilpas ved at tilbyde en følelse af mening og personligt udtryk*” (Kivisto & Faist 2007: 79; egen oversættelse).

Dette kunne næsten lige så godt have været en beskrivelse af overgangen fra et forbudssamfund til et nydelsessamfund – eller en beskrivelse af den veganske medborger. Som jeg har argumenteret for ovenfor, tilbyder veganismen sit subjekt meningsfuldhed (”følelse af mening”), en identitet (”personligt udtryk”) og nydelse (”at føle sig godt tilpas”). Rigtig mange veganere beskriver eksplicit, hvordan de har fået det bedre med sig selv, efter de er begyndt at leve vegansk. En facebook-bruger giver eksempelvis dette svar på, hvorfor hun er veganer:

Veganercitat #1

Minna [redacted] Min krop og mit sind har det bedst, når jeg spiser vegansk 😊
Jeg er klart mere i balance!!

En anden bruger skriver som svar på et spørgsmål om sammenhængen mellem veganisme og psykisk sundhed følgende:

Veganercitat #2

Katja [redacted] Jeg får det bedre fysisk og det gør selvfølgelig noget. Det, der nok er vigtigere er, at jeg føler mindre indre konflikt mellem instinkter og idealer og så mit liv i praksis. Det føler jeg, giver noget ro og selvsikkerhed, og at bedre mulighed for at hvile i mig selv. Jeg føler også, at

Her ser vi også, hvordan veganisme udgør alternativet til det kyniske kødspiseri, der som nævnt ovenfor dominerer vores kultur: ”jeg føler mindre indre konflikt mellem instinkter og idealer og så mit liv i praksis”. Veganismen opfattes med andre ord som det, der muliggør en heling af følelsen af at være splittet, fordi gabet mellem moralske idealer og praksis udviskes. Resultatet er en følelse af ”ro og selvsikkerhed, og bedre mulighed for at hvile i mig selv”. Min påstand er ikke den, at veganere i virkeligheden kun lever vegansk for deres egen skyld, eller at deres intentioner ikke er oprigtige. Veganere er rent faktisk motiverede af deres hensynstagen til politiske spørgsmål om dyrevelfærd og klima. Min pointe er derimod blot, at vi i dag er optagede af at nyde os selv mere end nogensinde før, *selv når vi agerer moralsk eller politisk*. Den veganske praksis er her eksemplarisk, fordi den viser os forholdet mellem moral og nydelse på en ekstremt tydelig måde. Veganeren nyder sit selvbillede, *fordi* hun lever op til moralske idealer.

Veganeren er netop ikke bare en doven og inaktiv borger. Hun har aktivt taget stilling til moralske og politiske spørgsmål om dyreetik og klimaproblemer og valgt at handle herefter. Veganeren giver ikke bare efter for sine umiddelbare lyster, men disciplinerer og kontrollerer sig selv. Veganeren ofrer sig rent faktisk for en større sag, dvs. for dyrene og naturen, og på den vis er den veganske levevis ikke så forskellig fra det klassiske republikanske medborgerskabsideal. Den veganske praksis adskiller sig dog alligevel fra dette på et afgørende punkt, nemlig kravet om at indgå i og deltage i politik *sammen med andre*.

Veganisme er for de fleste et privat foretagende, fordi det udspringer af et individuelt (forbruger)valg. Nogle veganske facebookgrupper (fx ”Vegansk livsfilosofi”) bruges ganske vist til eksempelvis at indgå i moralske diskussioner, men det er immervæk en meget isoleret og distanceret måde at debattere på. På trods af at der er mange mennesker, der identificerer sig selv som veganere, fylder kollektiv mobilisering i form af fysiske møder eller politiske protester utrolig lidt. Veganere tager altså stilling til moralske spørgsmål, men de gør det meget ofte alene i den private sfære. Det handler med andre ord om forholdet mellem det enkelte individ og individuelle moralske idealer.

Klikker man ind på veganer.nu under overskriften: ”Hvad er en veganer?” er det første man læser følgende: ”Kort sagt er en veganer en person, der forsøger at minimere udnyttelsen af dyr. Vi undgår mad og produkter lavet af dyr”. Målet (”at minimere udnyttelsen af dyr”) kan man kæmpe en politisk kamp for på mange forskellige måder. Det interessante er således vejen til dette mål, som fremgår af sætningen lige bagefter: ”Vi undgår mad og produkter lavet af dyr”. Det moralske og politiske projekt udspringer for den veganske borger af den *individuelle* frihed til at vælge rigtigt – til at vælge veganske og fravælge animalske produkter. Den gode medborger i vegansk øjemed er en god *forbruger*. Se for eksempel endnu engang på billede B og C (bilag 1), der helliger selve det *at købe* vegansk. Veganisme er derfor ikke en udfordring af, men snarere fuldt ud foreneligt med en kapitalistisk samfundsindretning.

Det er som om, at når man køber vegansk, så køber man også samtidig en god samvittighed, og dermed kan man uden skrupler fortsætte sit høje forbrug. Således slipper den klimabevidste medborger for at skulle lave oprør mod systemet eller skære drastisk i sit forbrug. Veganisme er på én gang et progressivt politisk projekt og en systembevarende praksis, fordi den eliminerer den utilfredshed med systemet, som ellers ville eksistere. Titlen på McGowans bog om overgangen fra et forbudssamfund til et nydelsessamfund er meget sigende: *The End of Dissatisfaction?* [Enden på utilfredshed?]. Vi lever i en tid, hvor den politiske tvivl om og utilfredshed med samfundets indretning elimineres effektivt. Den veganske ideologi er et godt eksempel på, hvordan det sker, fordi subjektet opnår en god samvittighed ved at forbruge på lige præcis den måde, som veganismen foreskriver. Det interessante er, at det der oprin-

deligt blev opfattet som *årsagen* til klimaproblemerne – forbruget – forstås nu som *løsningen* på selvsamme klimaproblemer. Vi ser dermed den seneste måde, hvorpå kapitalens logik rummer sin egen selvoverskridelse og formår at opretholde sig selv ved at tilbyde løsninger, som gør, at systemet kan fortsætte ufortrødent.

I det moderne Vesten, har vi indtil for nylig taget for givet, at *det politiske* er noget, der hører hjemme i et demokratisk fællesskab, og at karakteren af politiske beslutninger derfor er kollektive. I dag ser vi imidlertid tegn på, at både befolkningen og folkevalgte politikere opfatter moralske og politiske spørgsmål som noget, der kan løses ved at overlade dem til markedsaktører. Med andre ord individualiseres problemer af kollektiv karakter.

Miljøpolitik er om noget præget af et kollektivt handlingsproblem, som ikke kan løses af ét enkelt individ. Derfor er det interessant, at veganere prøver at gøre netop det. Der er meget, der tyder på, at demokratiske løsninger på klimaområdet har spillet fallit. Hver gang, der afholdes et nyt COP-møde, mindes vi om, hvor uambitiøse de politiske kompromiser, der laves på klimaets vegne, er. Det, at vi ser så stor en stigning i interessen for veganisme i Vesten, kan derfor også tolkes således, at mange ikke længere har tillid til, at det repræsentative demokrati og de traditionelle autoritetsfigurer (den politiske elite) er i stand til at løse de klimaproblemer, vi står overfor. Veganerne tager sagen i egen hånd ved at ændre det som ligger lige for: deres egne, private forbrugsvaner. Det fortæller os noget om, hvilke problemer vi i dag har med overhovedet at forestille os reelle alternativer til den måde, vi lever på nu. Veganernes mål er at leve i en verden, hvor dyrene og naturen ikke udnyttes og ødelægges af kapitalens logik. Men vejen til at opnå dette mål følger gennem forbruget altså stadigvæk kapitalens logik.

Veganismen er et paradigmatiske eksempel på, hvordan vore tiders politiske aktivisme fungerer. Veganere er stærkt motiverede af deres ideologi, og deres praksis er hver dag indrettet efter deres idealer. Men de forener sig ikke. De lever hver for sig og kæmper hver for sig i hvert deres køkken. De deler billeder og opskrifter af mad og indgår i moralske diskussioner på diverse sociale medier. Men de stiller ikke spørgsmål ved den samfundsorden, vi eksisterer under, de økonomiske strukturer eller forbruget. Tværtimod er forbruget, som vi har set, et centralt element i veganismens selvforståelse. Ved at købe

veganske produkter og fravælge animalske, lykkes veganere på en effektiv måde med at leve op til samtidens imperativ om at nyde.

Med det sagt synes jeg selvfølgelig, at veganismen har ret i at pointere det uholdbare i det animalske landbrugs metoder. At bruge landjorden til at dyrke plantekost i stedet for at holde dyr er et langt bedre alternativ af mange grunde. Eksempelvis er det muligt at producere mere mad (målt på antallet af kalorier) i forhold til arealet af den landjord, som benyttes, i forhold til mængden af vand og energi, der bruges i processen, og i forhold til mængden af metangas, der udledes. Men hvis veganismen skal have et egentligt politisk potentiale, er det vigtigt at fokusere på netop disse ting, og at det ikke kommer til at handle om nydelse og selvtilfredshed. Veganisme skal ikke være et valg, man træffer, fordi man får det godt med sig selv, sin krop og sin samvittighed. Det er med andre ord væsentligt at holde fast i utilfredsheden. Det er kort sagt ikke tilstrækkeligt, at man stiller sig tilfreds med en forandring af sine egne forbrugsvaner. Veganismens projekt kan selv sagt først siges at nå sit mål, når vi alle sammen har ændret vores forbrug, og landbrugets produktionsmetoder har gennemgået radikale strukturelle forandringer. Indtil da vil en kollektiv adressering af denne mangel være på sin plads.

Rasmus Rask Jepsen er cand. soc.

NOTE:

1. https://en.wikipedia.org/wiki/Veganism#Increasing_interest

LITTERATURLISTE:

- Fink, Bruce (1999). *A Clinical Introduction to Lacanian Psychoanalysis: Theory and Technique*. London: Harvard University Press.
- Foucault, Michel (1980). "The confession of the flesh" side 215-216 i Luther H. Martin et al.: *Michel Foucault: Power/Knowledge*. Hemel Hempstead: Harvester.
- Hansson, Peter (2017). "Populært supermarked indfører helt nyt koncept", *BT* 20. marts. <http://www.bt.dk/danmark/populaert-supermarked-indfoerer-helt-nyt-koncept>.
- Heeger, Troels (2016). "Revolution: Hver 10. tysker har droppet kødet", *Berlingske* 3. juni.
- Kivisto, Peter og Thomas Faist (2007). *Citizenship: Discourse, Theory, and Transnational Prospects*. Blackwell publishing.
- Marsh, Sarah (2016). "The rise of vegan teenagers: 'More people are into it because of Instagram'", *The Guardian*, 27 Maj. <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2016/may/27/the-rise-of-vegan-teenagers-more-people-are-into-it-because-of-instagram> (16/04/2017).
- McGowan, Todd (2004). *The End of Dissatisfaction – Jacques Lacan and the Emerging Society of Enjoyment*. State University of New York Press.
- Mead, Lawrence (1986): *Beyond Entitlement*. New York: The Free Press.
- Molloy, Antonia (2013). "No meat, no dairy, no problem: is 2014 the year vegans become mainstream?", *Independent.co.uk* 31. december. <http://www.independent.co.uk/life-style/food-and-drink/features/no-meat-no-dairy-no-problem-is-2014-the-year-vegans-become-mainstream-9032064.html> (21/03/2017).
- Mouritsen, Per (2015). *En plads i verden – Det moderne medborgerskab*. København: Gyldendal.
- Murray, Charles (1984): *Losing Ground*. New York: Basic Books.
- Joy, Melanie og Jens Tuijder (2016). "Foreword", side v-xv i Jodey Castricano og Rasmus R. Simonsen (red.): *Critical Perspectives on Veganism*. The Palgrave Macmillan Animal Ethics Series.
- Putnam, Robert D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Rasmussen, Emilie Kleding (2016). "Vegansk mad vinder frem i Danmark", *Politiken* 8. maj: <http://politiken.dk/mad/madnyt/ECE3190468/vegansk-mad-vinder-frem-i-danmark/> (06/06/2016).
- Sonne, Mathias Irminger (2017). "Du må kun spise kød, hvis du kan skyde dyret", *Information* 17. marts <https://www.information.dk/kultur/anmeldelse/2017/03/maa-kun-spise-koed-kan-skyde-dyret> (21/03/2017).
- Suddath, Claire (2008). "A Brief History of Veganism", *Time Magazine*. <http://time.com/3958070/history-of-veganism/> (21/03/2017)
- Tancock, Tat (2015). "Vegan cuisine moves into the mainstream", *theglobeandmail.com* 13. januar. <http://www.theglobeandmail.com/life/food-and-wine/food-trends/vegan-cuisine-moves-into-the-mainstream/article22430440/> (21/03/2017).
- The Vegan Society. <https://www.vegansociety.com/about-us/history> (21/03/2017).
- Véron, Ophélie (2016). "From Seitan Bourguignon to Tofu Blanche: Popularizing Veganism in France with Food Blogs", side 287-306 i Jodey Castricano og Rasmus R. Simonsen (red.): *Critical Perspectives on Veganism*. The Palgrave Macmillan Animal Ethics Series.
- Watson, Donald (1944). *Vegan News*, No. 1, November.
- Žižek, Slavoj (2008). *The Ticklish Subject: The Absent Centre of Political Ontology*. London: Verso.
- Žižek, Slavoj (2010). *Ideologiens sublime objekt*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Žižek, Slavoj (2011). *Living in the End Times*. London: Verso.

BILAG 1: FIRE EKSEMPLER PÅ OPSLAG I FACEBOOK-GRUPPEN "(((VEGANSK))) MAD"

Billede A: Forespørgsel

Billede C: Brugerne tilkendegiver glæden ved at købe vegansk

Billede B: Vejledning, gode råd og tips

Billede D: Brugerne tilbereder vegansk mad og deler et billede af det

